

Analyzing the Feasibility of the of Settlements Sustainability in the Provincial Spatial Plans of Less Developed Regions through the RBM Approach

Samaneh Niazkhani * | PhD Candidate in urban planning, University of Tehran, Tehran, Iran

Esfandiar Zebardast | Professor of Urban Planning, University of Tehran, Tehran, Iran

Angela Million | Professor, Department of Urban Planning and Design, Technical University of Berlin, Berlin, Germany

Abstract

The relationship between "spatial plans" as products of spatial planning and "settlement sustainability" as an outcome of sustainable development presents a significant challenge. This issue is critical in theoretical and scientific domains and requires exploration through innovative approaches. Given the simplicity of the sustainability concept, this research emphasizes an economic perspective, employing the Results-Based Management (RBM) approach. The study aims to evaluate the feasibility of settlement sustainability by focusing on economic growth and sustainable employment through provincial spatial plans in less developed regions. The research design follows a sequential approach and employs a mixed quantitative-qualitative methodology conducted in two phases. In the first phase, a document review of previous studies identified the pillars and factors of settlement sustainability. In the second phase, the validity of these pillars and factors, as well as their interrelationships were analyzed. This analysis also examined their content and practical reflection within the

* Corresponding Author: Samane.niazkhani@gmail.com

How to Cite: Niazkhani, S., Zebardast, E., Million, A. (2025). Analyzing the Feasibility of the of Settlements Sustainability in the Provincial Spatial Plans of Less Developed Regions through the RBM Approach, *Journal of Urban and Regional Development Planning*, 9(31), 1 -30. DOI: 10.22054/urdp.2024.80953.1647

provincial spatial plans of selected less developed regions. Semi-structured interviews with experts were conducted, and a summative content analysis approach was applied. The findings reveal a clear correspondence between spatial levels and settlement sustainability factors, aligning with the three levels of results: output, outcome, and effect. As the spatial scale of settlements increases, the influence of development plan results diminishes over time, transitioning from "effect" to "output."

Keywords: Spatial planning, Provincial Spatial Plan, Settlements Sustainability, RBM, Less Developed Regions.

Extended Abstract

Introduction

Given the shared theoretical foundations of spatial planning and the principles of sustainable development (Mastop, 1997; Albrechts, 2017), it is essential to analyze spatial plans as outputs of spatial planning in relation to settlement sustainability as an outcome of sustainable development. Considering the simplicity of the sustainability concept and the focus of spatial plans in Iran, where economic aspects are more prominent, this research prioritizes economic growth and sustainable employment. In this context, most models proposed for sustainable development aim to maximize community benefits by prioritizing less developed regions (Sherafati et al., 2019). Furthermore, contemporary planning approaches that integrate evaluation and monitoring have gained increasing attention. Consequently, this research adopts a novel Results-Based Management (RBM) approach to assess the feasibility of sustainable settlements in less developed regions.

Literature Review

The greatest challenge facing planning sciences is transforming planning theory and practice to positively contribute to sustainable development (Edwards, 2005). In evaluating spatial plans in Iran, few studies establish a substantive connection to the principles of sustainable development. Most research in this area focuses on procedural aspects, particularly the failure to implement these plans effectively from a general perspective (Sharifzadegan et al., 2000). Regarding the feasibility of settlement sustainability, much of the research has concentrated on single dimensions, such as climate, technology, or housing (Tourk, 2011; Smeddle, 2016). In the domain of spatial planning and settlement sustainability, existing studies often emphasize specific elements of spatial planning, such as transportation or land use (Shekar et al., 2019), or limit their focus to specific spatial levels, such as villages (Ghanbari, 2020). Additionally, these studies rarely address the feasibility of settlement sustainability in response to overarching policy frameworks like spatial plans. Consequently, insufficient attention has been given to the feasibility of settlement sustainability with a focus on economic growth and sustainable employment in less developed regions of Iran through provincial spatial planning. This highlights a significant gap in analyzing and

explaining the outcomes of spatial planning in relation to sustainability, particularly in the context of settlement sustainability emphasizing economic growth and sustainable employment.

Methodology

This research adopts a combined inductive-deductive approach. The methodology integrates quantitative and qualitative techniques across two phases. In the first phase, a "documentary review" was conducted to identify the elements and factors underlying the main concepts, including "settlement sustainability" and "provincial spatial plans." In the second phase, planning documents from four provinces within the target area—less developed regions—were selected for detailed analysis. To assess the validity of the identified elements and factors, as well as their content and practical reflection in provincial spatial plans, in-depth semi-structured interviews were conducted with experts and elites. Participants were selected using "purposive stratified sampling" to achieve theoretical saturation and data adequacy (Teddlie & Tashakkori, 2009). The interview data were analyzed using qualitative content analysis, facilitated by ATLAS.ti software. The analysis resulted in networks of connections between codes, providing the researcher with a comprehensive understanding of the pillars and factors of settlement sustainability and their representation within the reviewed documents.

Results

The first result of the analysis was the formation of a network of codes that defined the dimensions of sustainability. Subsequently, nine components with a predominant economic focus in the sustainability of settlements were identified based on expert opinions. These nine components were extracted from a total of 18 components derived from theoretical and empirical sources, including theses, articles, books, and national and international reports on settlement sustainability. Following this, conceptual networks linking spatial levels and economic components were developed. These networks categorized the results of the plans into three levels: output, outcome, and impact, highlighting the varying influences of the economic components across spatial levels.

Conclusion

In addition to the widely recognized economic, social, and environmental dimensions found in theoretical literature, the macro-level sustainability framework also confirms the existence of conceptual relationships with two additional dimensions: institutional-political and spatial-physical. The spatial levels and nine economic components of settlement sustainability demonstrate a reasonable alignment with the three-tier framework of results: output, outcome, and impact. As the spatial level of settlements increases, the penetration coefficient of development plan outcomes diminishes over time, transitioning from "impact" to "output."

واکاوی تحقق‌پذیری پایداری سکونتگاه‌ها در برنامه‌های آمایش استانی مناطق کمتر توسعه‌یافته با رویکرد RBM

سمانه نیازخانی * دانشجوی دکتری رشته شهرسازی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

اسفندیار زبردست استاد گروه شهرسازی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

آنگلا میلیون استاد گروه برنامه‌ریزی و طراحی شهری، دانشگاه فنی برلین، برلین، آلمان

چکیده

تبیین نتایج «برنامه‌های آمایشی» به‌عنوان محصول برنامه‌ریزی فضایی با «پایداری سکونتگاه‌ها» به‌عنوان محصول پایداری و توسعه پایدار با رویکردهای جدید یک مسئله جدی است. در این پژوهش، محور اقتصاد با رویکرد RBM موردنظر است. هدف، قابلیت دستیابی به پایداری سکونتگاه‌ها با تأکید بر رشد اقتصادی و اشتغال پایدار از طریق برنامه‌های آمایش استانی در مناطق کمتر توسعه‌یافته است. طرح این پژوهش، ترکیبی متوالی است؛ و روش کمی - کیفی در دو فاز انجام خواهد شد؛ در فاز اول با مرور نظام‌مند پژوهش‌های پیشین و تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار اسناد برنامه‌های آمایش استان‌های مناطق کمتر توسعه‌یافته منتخب پژوهش، ارکان و عوامل پایداری سکونتگاه‌ها استخراج شد. در فاز بعدی اعتبار ارکان و عوامل و نیز رابطه متقابل آن‌ها و بازتاب محتوایی و عملی آن‌ها در اسناد برنامه‌های آمایش استان ه از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان و تحلیل محتوای تلخیصی این مصاحبه واکاوی شد. برآیند نتایج تحلیل، تناظری موجه میان سطوح فضایی و مؤلفه‌های مذکور پایداری سکونتگاه‌ها، با ماهیت سطوح سه‌گانه خروجی، پیامد و اثر را نشان می‌دهد. با بزرگ‌تر شدن سطح فضایی سکونتگاه‌ها ضریب نفوذ نتایج برنامه‌های توسعه در طول زمان کاهش می‌یابد و از «اثر» به «خروجی» میل می‌کند.

کلیدواژه‌ها: برنامه‌ریزی فضایی، سند آمایش توسعه استان، پایداری سکونتگاه‌ها، مناطق کمتر توسعه‌یافته، RBM

مقدمه

به گفته تیلور (Taylor, 2016)، سه موضوع اصلی توسعه پایدار رشد اقتصادی، حفاظت از محیط‌زیست و برابری اجتماعی است. بر این اساس می‌توان ادعا کرد که مفهوم SD اساساً بر سه رکن مفهومی استوار است. این ارکان «پایداری اقتصادی»، «پایداری اجتماعی» و «پایداری محیط‌زیست» هستند (Mensah and Ricart Casadevall, 2019). به گفته بانک جهانی (1992)، «دستیابی به توسعه پایدار و عادلانه بزرگ‌ترین چالش پیش روی نژاد بشر است». در این راستا تغییر تئوری و عمل برنامه‌ریزی به گونه‌ای که به نحو مثبتی به توسعه پایدار کمک کند، بزرگ‌ترین چالش پیش روی علوم برنامه‌ریزی است (Edwards, 2005). بنا بر محورهای اصلی تعاریف ارائه‌شده به‌ویژه کمیسیون برانتلند ۱۹۸۷، توسعه پایدار توسعه را به گونه‌ای که بیشترین بهره را از بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی، فراتر از مرزها و حتی بین نسل‌ها داشته باشد در نظر دارد (Gladwin & Krause, 1996)؛ بنابراین، می‌توان ظهور توسعه پایدار را به‌عنوان یک پارادایم شیفیت در نحوه ادراک، چه مردم و چه دولت‌ها از فعالیت‌ها، نقش‌ها و مسئولیت‌های خود دانست و این یک فرایند مشارکتی است: حرکت از تأکید اولیه بر افزایش رشد اقتصادی به سوی یک مدل پیچیده‌تر و به‌هم‌پیوسته توسعه انسانی. از این ره توسعه پایدار عبارت است از:

- به‌عنوان یک چارچوب مفهومی راهی است برای تغییر جهان‌بینی غالب به دیدگاهی که با جامعیت و تعادل بیشتر.
- به‌عنوان یک فرآیند راهی مشارکت‌جویانه است برای به‌کارگیری اصول یکپارچه‌سازی - در مکان و زمان - در مورد تصمیم‌گیری در سه بخش اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی
- و به‌عنوان یک هدف نهایی راهی است برای شناسایی اهداف اساسی و رفع مشکلات رو به تزاید نظیر تخریب و اتمام منابع، فقر، بیکاری، سلامت و بهداشت، طرد اجتماعی و غیره.

با توجه به تحولات سال‌های اخیر ناشی از تغییر پارادایم توسعه و تأکید مجامع جهانی و جوامع ملی بر موضوع پایداری، درخواست‌های زیادی برای تبیین ارتباط بین این حوزه و عرصه‌های مختلف دانشی در رشته‌های مختلف وجود دارد. از جمله مهم‌ترین حوزه‌ها مربوط به سکونتگاه‌ها است که به‌عنوان نظام‌های جغرافیایی، متأثر از عوامل و نیروهای فضا‌ساز در یک فرآیند زمانی- مکانی به وجود آمده (بدری و همکاران، ۱۳۹۲) و همواره تحت تأثیر فرآیندهای درونی و بیرونی (اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، محیطی- اکولوژیکی) در حال تغییر و تحول بوده‌اند. از سوی دیگر برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای با شهرها و سکونتگاه‌ها به‌عنوان یک پدیده چندوجهی سروکار دارد و خود نیز به‌عنوان یک رشته با ماهیت بین‌رشته‌ای شناخته می‌شود (Pinson, 2004)؛ لذا می‌بایست مرزهای دانش خود را به‌سوی تحولات اخیر علم و پارادایم‌های جدید توسعه گسترش دهد.

امروزه پارادایم توسعه پایدار به‌عنوان چارچوبی برای تحلیل پایداری شهرها و سکونتگاه‌ها از ارزش و اعتبار بالایی برخوردار است؛ اما به دلیل ماهیت چندوجهی و پیچیده شهرها و سکونتگاه‌ها و نیز نسبی بودن مفهوم پایداری در شرایط متفاوت مکانی- زمانی، پیچیدگی‌های چشمگیری فراروی پژوهشگران حوزه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای است.

پایداری و برنامه‌ریزی به‌طور ناگسستگی در پیوند و ارتباط متقابل با یکدیگرند و این ارتباط در سطوح منطقه‌ای و محلی به دلیل اینکه تأثیرات اکوسیستمی، پاسخگویی، مشارکت مردمی و همکاری‌های مؤثر نهادها در تحقق اهداف پایداری نزدیک به این سطوح رخ می‌دهد، از اهمیت بیشتری برخوردار است (Edward J. Jepsonm 2001). در میان برنامه‌های متعددی که محصول نظامات برنامه‌ریزی هستند، برنامه‌های آمایشی و فضایی برای همین اهداف و در همین سطوح طراحی و تدوین می‌شوند. از سوی دیگر از اهداف اصلی برنامه‌ریزی فضایی موضوع توسعه پایدار و پایداری است (Koresawa and Konvitz, 2001)؛ و در ضرورت‌ها و مأموریت‌های برنامه‌ریزی فضایی، دو رکن توزیع عادلانه/ منصفانه فضای توسعه در جهت عدالت اجتماعی و حفاظت منابع و محیط‌زیست، ایجاد تعادل اکولوژیکی و زیست‌پذیری که در توسعه پایدار برجسته هستند، وجود دارد

(صرافی، ۱۳۹۳). این موارد هم‌پیوندی برنامه‌ریزی و پایداری را به‌خصوص در سطوح محلی و منطقه‌ای تأیید می‌کند.

بنابر آنچه گفته شد با توجه به مشترکات زمینه نظری برنامه‌ریزی فضایی در اصول و مبانی توسعه پایدار (Mastop, 1997; Albrechts, 2017)، تبیین نتایج برنامه‌های فضایی به‌عنوان محصول برنامه‌ریزی فضایی در رابطه با پایداری ضروری است. نظر به بسط بودن مفهوم پایداری، در این پژوهش، محور اقتصاد با تأکید بر رشد اقتصادی و اشتغال پایدار موردنظر است.

از سوی دیگر از آنجا که در فرآیندهای کاهش نابرابری‌ها و ارتقا توسعه منطقه‌ای، مناطق کمتر توسعه‌یافته نادیده گرفته شده‌اند (Moreno Pires et al, 2020) و برای طولانی‌مدت از عوامل منفی انباشته توسعه اقتصادی و اجتماعی رنج می‌برند (Majerová, 2007). لذا مدل‌های پیشنهادی ارائه‌شده در راستای توسعه پایدار، سعی می‌کنند با اولویت دادن به مناطق کمتر توسعه‌یافته، منافع را برای توسعه جوامع به حداکثر برسانند (Sherafati et al, 2019). در این میان می‌بایست به رویکردهای جدید در عرصه توأمان برنامه‌ریزی و ارزیابی توجه داشت.

این پژوهش حوزه نسبتاً جدیدی را شکل می‌دهد که از یک رویکرد فرارشته‌ای در رشته برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای پدید آمده است در واقع به دنبال ارائه چارچوبی است که بتوان با تکیه بر آن، کیفیت برنامه‌های آمایشی را از منظر تحقق بخشیدن به پایداری سکونتگاه‌ها ارزیابی کرد. به‌نحوی که امکان هدرفت منابع از ره اصلاح پویای برنامه‌های توسعه که یا در حال اجرا هستند و یا قرار است اجرا شوند، به کمینه برسد؛ و این مسئله برای مناطق کمتر توسعه‌یافته که منابع محدودی دارند موضوعیت جدی دارد.

بنابراین با رویکرد جدید در ارزیابی و نظارت بر برنامه‌ها و تغییر از تمرکز بر ورودی‌ها، فعالیت‌ها و فرایندها به سمت تمرکز بر مزایا و دستاوردهای که تأثیر مستقیم مداخله است، برنامه‌ریزی / مدیریت نتیجه‌محور^۱ در این پژوهش به کار گرفته شده است. RBM یک ذهنیت و روشی برای کار است که فراتر از فرایندها، فعالیت‌ها، محصولات و

خدمات به تمرکز بر منافع واقعی اجتماعی و اقتصادی برنامه‌ها و پروژه‌ها در سطح ذینفعان نگاه می‌کند (UNhabitat, 2021). ویژگی‌های اصلی RBM نظیر هماهنگی سه رکن برنامه‌ریزی، نظارت و ارزیابی مبتنی بر نتایج و استفاده از اطلاعات نتایج برای یادگیری و بهبود تصمیم‌گیری، مانند حلقه فیدبکی که به پایداری سیستم‌ها (در اینجا نتایج برنامه‌های فضایی) کمک می‌کند عمل خواهد کرد. منظور از «نتیجه»^۱ در RBM یک تغییر قابل توصیف یا اندازه‌گیری است که ناشی از یک رابطه علت و معلولی است و بر سه قسم است: **خروجی**^۲، **پیامد**^۳ و **تأثیر**^۴ - که می‌توانند با مداخلات توسعه‌ای فعال شوند (UNhabitat, 2021). به‌عنوان مثال در یک برنامه آمایش استانی اقداماتی که در راستای تسهیل و تقویت صنایع مبتنی بر ظرفیت‌های بومی استان جهت‌دهی می‌شود، در **خروجی** خود، افزایش تولید به‌خصوص تولیدات پایدار برای استان را به دنبال دارد؛ **پیامد** این خروجی منجر به ارتقای شاخص‌هایی نظیر سرانه ارزش‌افزوده تولیدی استان و یا نرخ اشتغال خواهد شد؛ **تأثیر** ارتقای این شاخص‌ها در طول زمان کاهش فقر و نرخ مهاجرت ناشی از بیکاری خواهد بود. در واقع می‌توان این‌چنین گفت که خروجی یا برونداد محصول اصلی و نتیجه مستقیم فعالیت‌های برنامه هستند که در صورت حاصل شدن این نتایج مستقیم انتظار می‌رود پیامدها که اثرات کاهشی یا افزایشی شاخص‌های پیش‌بینی‌شده، بر گروه هدف شکل گیرد. پیامدها اغلب تغییراتی به‌صورت کوتاه‌مدت و یا میان‌مدت هستند؛ و اما تأثیر تغییرات بنیادی پیش‌بینی‌شده یا پیش‌بینی‌نشده در برنامه است که در نتیجه فعالیت‌ها در درازمدت شکل می‌گیرد. به‌طور کل این تغییرات می‌تواند مورد انتظار یا ناخواسته، مثبت و/یا منفی باشد. طبیعتاً، بسته به موقعیت محلی، میزان ظرفیت و سرعت واقعی تغییرات، ممکن است شرایط از منطقه‌ای به منطقه دیگر متفاوت باشد (Niazkhani et al., 2022).

این موضوع در این پژوهش در قالب کاربست رویکرد «مدیریت نتیجه محور»^۵ برای

1. Result
2. Output
3. Outcome
4. Impact
5. Result Based Management(RBM)

واکاوی تحقق‌پذیری پایداری سکونتگاه‌ها در برنامه‌های آمایش...؛ نیازخانی و همکاران | ۱۱

ارزیابی برنامه‌های آمایش استان‌های مناطق کمتر توسعه‌یافته با تأکید بر رشد اقتصادی و اشتغال پایدار دنبال شده است.

پیشینه پژوهش

علیرغم لزوم توجه به نتایج در واکاوی و ارزیابی برنامه‌های فضایی و آمایشی در راستای ضروریات دنیای امروز مبتنی بر پارادایم توسعه پایدار و محصولات آن نظیر پایداری سکونتگاه‌ها؛ اغلب پژوهش‌های انجام‌شده در ایران برای ارزیابی برنامه‌های فضایی، بر آسیب‌شناسی‌های رویه‌ای و نه محتوایی و نیز بدون در نظر گرفتن ریشه‌های پارادایم توسعه پایدار در آن بوده است؛ در این بخش، اهم پژوهش‌های موجود در مورد موضوع پژوهش در سه حوزه اصلی مرور شده است:

۱- ارزیابی برنامه‌های فضایی در ایران،

در این حوزه توفیق (۱۳۸۴) در پژوهشی از انطباق تجربه جهانی از برنامه‌ریزی فضایی و آمایشی با ایران به مفهوم مدیریت سرزمین به معنای جلوگیری از تخریب منابع تجدیدشونده دست یافته است. شریف زادگان و همکاران (۱۳۸۹) در ارزیابی فرآیند برنامه‌ریزی «آمایش سرزمین» در ایران و راهکارهای بهبود آن، با روش اسنادی و کیفی، مهم‌ترین علل عدم تحقق برنامه‌های آمایش سرزمین در ایران در زمینه‌های مفهومی، سازمانی و قانونی پیدا کرده‌اند. اکبری و همکاران (۱۳۹۵) نیز در تحلیل و بررسی موانع آمایش سرزمین در ایران با روش اسنادی،

فقدان تقسیم‌کار عملی بین مناطق و تشدید نابرابری‌ها بخصوص در مناطق کمتر توسعه‌یافته شده را برجسته دیده‌اند. عمو و حاتمی نژاد (۱۳۹۸) نیز در آسیب‌شناسی طرح‌های آمایش سرزمین ایران با تکیه بر روش تحلیل شبکه‌ای مهم‌ترین عوامل را در سه حوزه مدیریتی، «حاکمیت اقتصاد نفتی»، حوزه ساختاری، «سنتی بودن نظام برنامه‌ریزی و حوزه محتوایی، «عمیق بودن نابرابری‌های منطقه‌ای» معرفی کرده‌اند.

۲-تحقق پایداری سکونتگاه‌های انسانی با تأکید بر رشد اقتصادی و اشتغال پایدار در این حوزه Coplák و Rakšányi (2003) با غلبه نگاه اکولوژیکی مشکل پایداری شهرها را در ترمیم اکولوژیک دانسته‌اند. Mills (2006) در پژوهش خود گنجاندن گسترده اهداف زیست‌محیطی (به‌ویژه آب‌وهوا) در برنامه‌های شهری و در همه مقیاس‌ها لازم دانسته است. Turok (2011) برای دستیابی به هم‌افزایی حیاتی برای یکپارچه‌سازی در پایداری سکونتگاه‌ها، سه رکن توسعه اقتصادی و کار، خانه‌ها و خدمات و حمل‌ونقل عمومی را اساسی دانسته است. Smeddle (2016) نقش مسکن و بازنگری در تمرکز فعلی بر تخصیص یارانه‌ها به مدل‌های مالکیت برای سرپناه و تحویل مسکن را مورد تأکید قرار داده است. بحرینی و حاجی بنده (۲۰۱۲) الگوی دهکده شهری و پیشنهادهایی برای دستیابی به راهبردهای کنترل توسعه و ساخت‌وسازهای ناهماهنگ در سکونتگاه‌های روستایی را طرح کرده‌اند

۳-رابطه بین برنامه‌ریزی فضایی و تحقق پایداری سکونتگاه‌های انسانی در این حوزه Dewar (2011) بخش قابل توجهی از عملکرد ضعیف سکونتگاه‌های انسانی و ناپایداری در آن‌ها را به حمل‌ونقل و سوء برنامه‌ریزی برای آن مربوط دانسته است. Shekar و همکارانش (2019) به چهار عمود رفاه و بهزیستی در پایداری سکونتگاه‌ها مشارکت و تعامل، دسترسی، هویت و ایمنی و انعکاس‌های فضایی آن درست یافته‌اند. Ghanbari و همکاران (2020) با روش توصیفی-تحلیلی، نابرابری فضایی و شکل‌گیری الگوی مرکز-پیرامون در نمونه مورد مطالعه خود پیدا کرده‌اند. قراگوزلو و همکاران (۱۳۹۹) به عدم یکپارچگی در پایداری سکونتگاه‌های نمونه مورد مطالعه و پویایی ناقص نظام اسکان در استان به‌رغم الگوی برابری فضایی نسبی از جنبه فضایی تأکید کرده‌اند. چنانچه ملاحظه می‌شود، در حوزه ارزیابی برنامه‌های آمایشی در ایران، اندک پژوهش‌های این زمینه با اتصال محتوایی به زمینه توسعه پایدار، اغلب پژوهش‌های انجام‌شده در ایران برای ارزیابی برنامه‌های فضایی، بر آسیب‌شناسی‌های رویه‌ای به‌خصوص در عدم تحقق این برنامه‌ها از یک نگاه کلی تمرکز دارند. در حوزه تحقق پایداری

سکونتگاه‌ها اغلب پژوهش‌ها، بر یکی از جنبه‌ها، نظیر اقلیم، تکنولوژی، مسکن و ... برای تحقق این سکونتگاه‌ها تأکید داشته‌اند. در حوزه برنامه‌ریزی فضایی و پایداری سکونتگاه‌ها نیز این پژوهش‌ها یا بر جنبه خاصی از برنامه‌ریزی فضایی (نظیر حمل‌ونقل، کاربری زمین و ...) تأکید شده است و یا سطح سکونتگاه را، به یک سطح فضایی نظیر روستا محدود کرده‌اند؛ همچنین در این مطالعات، به برنامه‌ریزی برای تحقق پایداری سکونتگاه‌های انسانی در واکنش به برنامه‌های فرادست رسمی نظیر برنامه‌های فضایی، کمتر پرداخته شده است.

بنابراین اگر «پایداری سکونتگاه‌ها» و «برنامه‌های آمایشی» را به ترتیب محصول توسعه پایدار و برنامه‌ریزی فضایی بدانیم، یک شکاف در ادبیات و پژوهش‌های موجود در این حوزه، تبیین نسبت و ارتباط این دو با یکدیگر است؛ بنابراین، می‌توان به بیانی این‌طور گفت که برنامه‌ریزی فضایی و سکونتگاه‌های پایدار انسانی در ارتباط دوسویه با یکدیگر هستند که در یک وجه از این ارتباط، سکونتگاه‌های انسانی پایدار بستری برای تحقق اهداف برنامه‌های آمایشی‌اند و از سوی دیگر، یک برنامه آمایشی درست و مناسب، سکونتگاه‌های انسانی پایدار را در نتایج خود، شکل می‌دهد. این چالش در محور اقتصاد همچون اصلاح اقتصاد بازار و نولیب‌رایسم، پررنگ‌تر است. با این وجود در مورد تحقق‌پذیری پایداری سکونتگاه‌های انسانی با تأکید بر رشد اقتصادی و اشتغال پایدار در مناطق کمتر توسعه‌یافته ایران از ره برنامه‌های آمایش استانی، تلاش چندانی صورت نگرفته است؛ و خلأ تبیین و بررسی نتایج برنامه‌ریزی فضایی در رابطه با پایداری که می‌تواند در قالب پایداری سکونتگاه‌ها با تأکید بر رشد اقتصادی و اشتغال پایدار انعکاس یابد، وجود دارد. لذا با توجه به اینکه برنامه‌های آمایش استانی به‌عنوان سند فرادست برای برنامه‌های فضایی سطوح پایین دست استانی مورد تأسی قرار خواهند گرفت و از سویی در نظام اجرایی این برنامه‌ها، هر ۵ سال یک‌بار پیشنهاد اعمال اصلاحات ناشی از ارزیابی‌های آن داده شده است؛ تلاش برای ارزیابی این برنامه‌ها به‌خصوص در مناطق کمتر توسعه‌یافته از منظر پایداری سکونتگاه‌های انسانی با تأکید بر رشد اقتصادی و اشتغال پایدار، ضرورت پژوهش پیش رو برای پوشش شکاف مذکور خواهد بود. گفتنی است پایداری

سکونتگاه‌های انسانی با تأکید بر رشد اقتصادی و اشتغال پایدار بنا بر آنچه ذکر شد، ضمن آنکه ضرورتی برای دنیای امروز با دغدغه توسعه پایدار است، به سبب اشتراک زمینه‌های نظری با برنامه‌ریزی فضایی و آمایشی در ایران در ارتباط تنگاتنگ با آن است؛ بنابراین این پژوهش بر آن است هم از وجه محتوایی و هم رویه‌ای، با تأکید بر رشد اقتصادی و اشتغال پایدار و در گستره تمام سطوح فضایی سکونتگاه‌ها، تحقق پایداری سکونتگاه‌ها را از ره اجرای برنامه‌های آمایش استانی در مناطق کمتر توسعه یافته واکاوی کند.

روش

این پژوهش ذیل پارادایم تفسیری مطالعه خود را انجام داده است؛ زیرا مناسب‌ترین راه درک اندرکنش پدیده‌ها و تفسیر خبرگان از آن که در این پژوهش پایداری سکونتگاه‌ها و برنامه‌های فضای و آمایشی است.

از آنجا که این پژوهش دارای چارچوب نظری پیش‌گفته مبتنی بر پارادایم توسعه پایدار می‌باشد از منطق قیاسی استفاده کرده است. همچنین با توجه به گسترش یافتن چارچوب نظری از پس داده‌های جمع‌آوری شده و تحلیل آن‌ها با رویکرد جدید RBM، منطق استقرایی نیز بر بخش دیگری از این پژوهش مسلط است، لذا منطق این پژوهش ترکیبی استقرایی-قیاسی است. همچنین روش پژوهش حاضر ترکیبی کیفی-کمی-کیفی ۱ است؛ ابتدا فاز کیفی برای اطلاع‌رسانی به فاز کمی به‌طور مجزا هدایت خواهد شد و سپس یافته‌های فاز کمی در یک فاز کیفی تفسیر می‌شوند.

فرایند انجام کار

در اولین فاز، برای یافتن ارکان و عوامل مفاهیم اصلی شامل «پایداری سکونتگاه‌ها» و «برنامه‌های فضایی استانی»، از روش‌های «مرور اسنادی» استفاده شده است. در این پژوهش به دلیل همپوشی حوزه‌های بسیطی نظیر پایداری، برنامه‌ریزی، آمایش سرزمین، سکونتگاه‌های انسانی، رشد اقتصادی و اشتغال پایدار و رویکردهای فرارشته‌ای با روش

مرور اسنادی، نظیر متون و محتوای پژوهش‌های مرتبط، گزارش‌های پیاده‌سازی سکونتگاه پایدار در کشورهای مختلف، برنامه آمایش استان‌ها مرتبط با حوزه‌های مذکور برای یافتن ارکان و عوامل پایداری سکونتگاه‌ها با تأکید بر رشد اقتصادی و اشتغال پایدار، مورد مطالعه و تلخیص قرار گرفت؛ این گزارش‌ها و اسناد اغلب از پایگاه اینترنتی و یا زیرمجموعه‌های سازمان‌های برنامه‌ریزی کشورها (نظیر سازمان برنامه‌بودجه در ایران) برای پژوهشگر قابل دسترس بود.

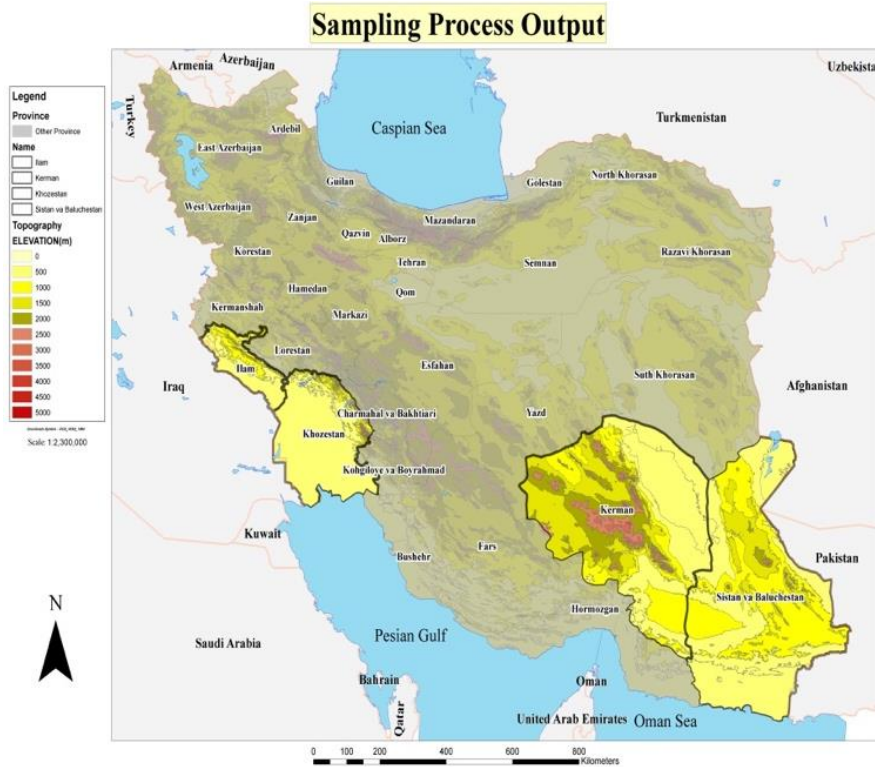
در ادامه این فاز از میان اسناد آمایشی رو به حیطه‌ی هدف پژوهش که مناطق کمتر توسعه‌یافته است، اسناد چهار استان برای فاز بعدی پژوهش مورد تمرکز بوده‌اند. با توجه به لزوم انتخاب استان‌هایی که پژوهش بر برنامه‌های آمایش استانی آن‌ها متمرکز شده است، نیاز به نمونه‌گیری است؛ در راستای حیطه هدف پژوهش، بر اساس مناطق کمتر توسعه‌یافته تعیین شده در مفاد آخرین تصویب‌نامه هیئت وزیران اقدام به نمونه‌گیری از استان‌های کشور شده است؛ با توجه به ماهیت کیفی-کمی در این پژوهش فرایند نمونه‌گیری به روش ترکیبی نیز با منطق کیفی اما به روشی کمی انجام شده است؛ ابتدا استان‌هایی که از حیث مناطق کمتر توسعه‌یافته موجود در آن‌ها وضعیت نزدیک به هم دارند، با کمک تکنیک خوشه‌بندی^۱، در ۵ خوشه، طبقه‌بندی شدند؛ خوشه آخر با توجه به اینکه در سطح شهرستان، مناطق کمتر توسعه‌یافته نداشت از نمونه‌گیری کنار گذاشته شد^۲؛ از چهار خوشه دیگر، کمتر توسعه‌یافته‌ترین یا به عبارتی بحرانی‌ترین استان هر خوشه به نمایندگی از آن خوشه انتخاب شد؛ این استان‌ها عبارت‌اند از: استان‌های سیستان و بلوچستان (که به تنهایی و با قوی‌ترین نقطه شکست از سایر استان‌ها در طبقه اول جای گرفته بود، ایلام، خوزستان و کرمان (شکل ۱) (Niazkhani et al., 2023).

---

1. Clustering

۲. این خوشه به‌عنوان نمونه دور از مجموعه Outlier کنار گذاشته شد

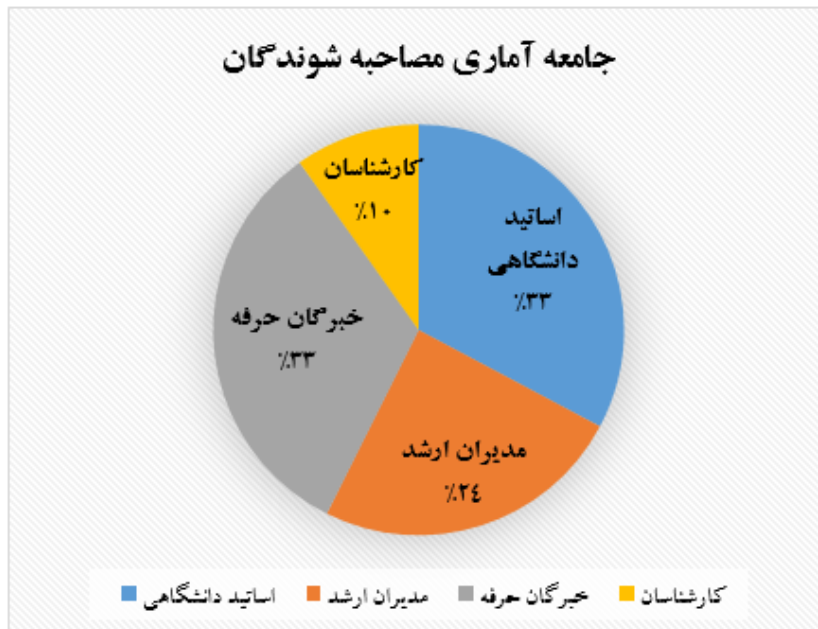
شکل ۱: استان‌های منتخب پژوهش حاصل از مدل‌سازی در نمونه‌گیری استان‌ها

در ادامه برای سنجش اعتبار ارکان و عوامل به‌دست آمده و میزان بازتاب محتوایی و عملی ارکان و عوامل پایداری سکونتگاه‌ها در برنامه‌های آمایش استانی، مصاحبه‌ای عمیق و نیمه‌ساختاریافته، با نخبگان و خبرگان که با تکنیک‌های «نمونه‌گیری هدفمند طبقه‌ای» برای حصول اشباع یا کفایت نظری داده‌ها انتخاب شدند (Teddle and Tashakkori, 2009)، صورت گرفت. جامعه آماری مصاحبه‌شونده از میان اساتید دانشگاهی، خبرگان برنامه‌ریزی و مشاوران طرح‌های توسعه فضایی و آمایشی بوده‌اند. این افراد به‌صورت مستقیم و یا غیرمستقیم در روند تدوین، بازنگری و تصویب اسناد برنامه‌های آمایش استان‌های منتخب ایفای نقش داشته‌اند. برای حصول اشباع نظری در این پژوهش مجموعاً با ۱۶ نفر مصاحبه عمیق و نیمه‌ساختاریافته انجام پذیرفت. شکل ۲ بیانی از سهم مشارکت هر یک از گروه‌های مصاحبه‌شونده در پژوهش را نشان می‌دهد.

شکل ۲: سهم مشارکت هر یک از گروه‌های مصاحبه‌شونده در پژوهش

سؤالات مصاحبه در چارچوب رویکرد برنامه‌ریزی/مدیریت نتیجه محور ۱ و نتایج حاصل از فاز پیشین ناظر بر تبیین عوامل و ارکان پایداری سکونتگاه‌ها تنظیم و تدوین شدند. سؤالات ۱ تا ۳ مصاحبه باهدف تکمیل و تعمیق درک از ارکان و عوامل پایداری سکونتگاه‌ها و نیز چارچوب ناظر بر برنامه‌های آمایش استان‌ها (شرح خدمات) طراحی شدند. در ادامه در سؤال ۴ با توجه به رویکرد مسلط بر مصاحبه تلاش بر آن بوده است تا در ساختاری مناسب و تلخیصی، سطح نفوذ مداخلات برنامه‌ریزانه ناشی از اجرای اسناد آمایش استان‌ها توسط خبرگان در بستر زمان به صورت سه سطحی خروجی، پیامد و اثر، مورد واکاوی قرار گیرد. در این راستا محقق به تفاوت این امر در سطوح مختلف فضایی نیز توجه داشته و این تغییرات را در چهار سطح سکونتگاه عشایری و روستایی، شهر کوچک و میانی و شهر بزرگ یا کلانشهر، دنبال کرده است. سؤالات ۵ و ۶ نیز ذیل دو چرخ‌دنده دیگر از چرخه‌ی برنامه‌ریزی/مدیریت نتیجه محور یعنی نظارت و ارزیابی،

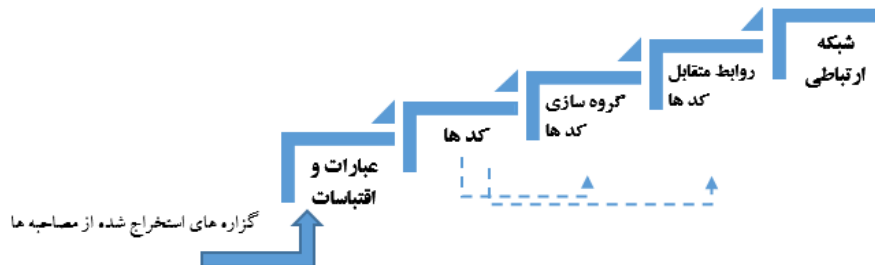
تنظیم شدند. جدول ۳ به‌طور خلاصه تناظر سؤالات مصاحبه با پرسش‌های پژوهش را تبیین می‌کند.

جدول ۳. تناظر سؤالات مصاحبه با پرسش‌های پژوهش

سؤالات مصاحبه	هدف	سؤالات پژوهش
۳-۱	تکمیل و تعمیق درک از ارکان و عوامل پایداری سکونتگاه‌ها و نیز چارچوب ناظر بر برنامه‌های آمایش استان‌ها (شرح خدمات)	پرسش اول:
۴	واکوی سطح نفوذ مداخلات برنامه‌ریزانه ناشی از اجرای اسناد آمایش استان‌ها در بستر زمان به‌صورت سه سطحی خروجی، پیامد و اثر، در سطوح فضایی سکونتگاه عشایری، روستایی، شهر کوچک و میانی و شهر بزرگ یا کلانشهر	پرسش اول و دوم
۵ و ۶	سنجش میزان جامع بودن برنامه‌های آمایش استانی ذیل رویه‌ای سازی پایداری در آن‌ها و دو چرخ‌دنده دیگر از چرخه برنامه‌ریزی / مدیریت نتیجه محور یعنی نظارت و ارزیابی	پرسش دوم

برای تحلیل نتایج مصاحبه‌ها، از روش تحلیل محتوای کیفی تلخیصی استفاده شد. Potter (1999) می‌گوید: مطالعه‌ای که از روش تحلیل محتوای کیفی تلخیصی استفاده می‌کند، با شناسایی و کمی کردن کلمات یا مضامین ویژه موجود در محتوا، با هدف فهم چگونگی کاربرد این کلمات در محتوا، آغاز می‌شود. این کمی‌سازی نه تنها تلاشی برای فهم معنای کلمات است، بلکه بیشتر از آن برای کشف کاربرد این کلمات در محتوا است (Potter & Levine, 1999)؛ این امر به کمک نرم‌افزار ATLAS TI صورت گرفت. درواقع از گزاره‌های استخراج‌شده مرتبط با سؤالات پژوهش، در جایگاه عبارات و اقتباسات مهم در اسناد، کدها ساخته شدند. پس از آن ارتباط بین کدها تعیین شد. ارتباط بین کدها با ماهیت‌های علی، هم‌ارزی، هم‌پوشی و جزئی از کل، ارتباطی، متضاد و ... تعیین شدند. با تعیین روابط بین کدها شبکه ارتباطی بین کدها حاصل شد (شکل ۳) که گویای تصویری از نقشه‌ی مفهومی میان کدها بوده و محقق را به ادراک جامعی از ارکان و عوامل پایداری سکونتگاه‌ها و بازتاب آن در اسناد رساند (Niazkhani et al., 2024).

شکل ۳: روند تحلیل محتوای تلخیصی مصاحبه‌ها در ATLAS TI

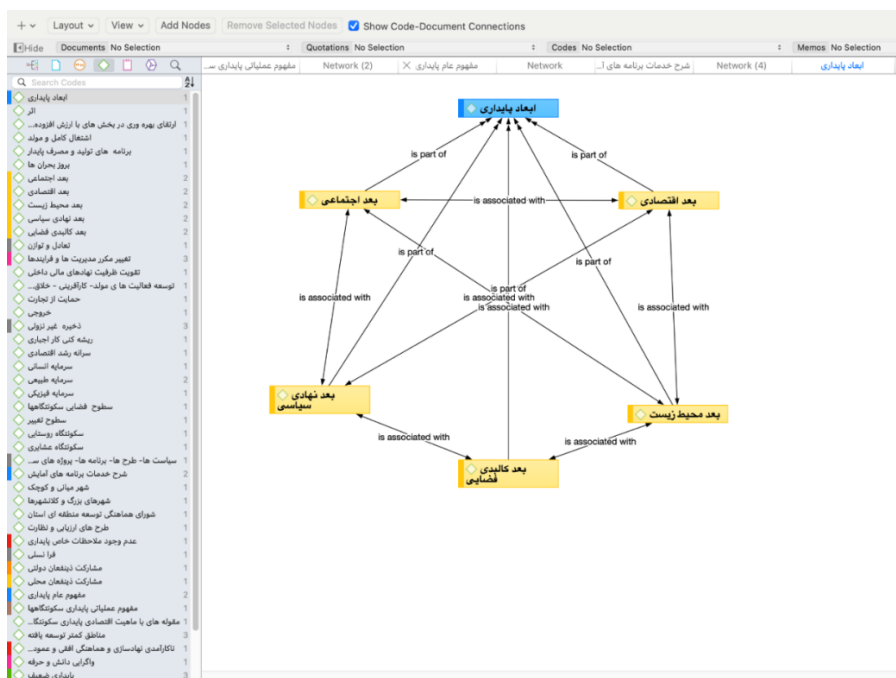
یافته‌ها

با تعیین روابط بین کدها شبکه ارتباطی بین کدها برای سازندهای مفهومی پژوهش حاصل شد. شکل ۴ شبکه کدهای سازنده پایداری را نمایش می‌دهد. به گواه داده‌های حاصل از مصاحبه‌های صورت گرفته، پنج بعد کلان اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، نهادی-سیاسی و فضایی-کالبدی در این شبکه هستند.

افزوده بعد نهادی تأکید دارد که نهادهای مؤثر و حکمرانی خوب برای اجرای شیوه‌های پایدار و تضمین موفقیت بلندمدت در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی ضروری هستند (WSSD, 2002) و محققان زیادی پس از آن نقش اساسی بعد نهادی را در بررسی ویژگی‌های پایداری و نوآوری برای پرداختن به اهداف پایداری تصریح کردند (Paddison, 2002; Yang et al. 2016; Lu and Huang, 2021; Chen et al. 2023; Jelena and Petar, 2023). همچنین دو چالش برابری و کارایی در توسعه پایدار با بعد دیگری که بعد فضایی است در ارتباط است (Zuindeau, 2006). این امر به‌ویژه در زمینه توسعه شهری و برنامه‌ریزی کاربری زمین شناخته‌شده و در دستور کار جدید شهری سازمان ملل متحد، بر اهمیت بعد فضایی در توسعه شهری پایدار تأکید می‌کند (Habitat III, 2016). همچنین مفهوم پایداری فضایی را در راستای پایداری ایده‌آل ساخته است (Najjar, 2022)؛ بنابراین علاوه بر سه بعد اصلی همیشگی مبحث پایداری (Taylor, 2016; Campbell, 2016; Mensah and Ricart Casadevall, 2019)، وجود دو بعد دیگر نهادی-سیاسی و فضایی-کالبدی در شبکه سازنده مفهومی پایداری

این پژوهش تأیید شد.

شکل ۴: ابعاد کلان پایداری

بر اساس نتایج حاصل از پیشینه نظری و تجربی شامل رساله‌ها، مقالات، کتب و گزارش‌های ملی و بین‌المللی، ۱۸ مؤلفه که تبیین‌کننده پایداری سکونتگاه‌هاست، به دست آمد. با توجه به هدف پژوهش که پایداری سکونتگاه‌ها را با تأکید بر رشد اقتصادی و اشتغال پایدار دنبال می‌کند، تفکیک مؤلفه‌هایی که ماهیت غالب اقتصادی دارند ضروری است؛ از این رو در مصاحبه جدولی در اختیار مصاحبه‌شوندگان قرار گرفت تا ماهیت مؤلفه‌ها از نقطه نظر ایشان در ابعاد کلان پنج‌گانه پایداری تعیین شود. تعیین ماهیت هر مؤلفه متناظر با ابعاد کلان پایداری، از سوی هر مصاحبه‌شونده با پذیرش امکان چندبعدی بودن هر مؤلفه صورت گرفته است. حاصل برآیندی از هم‌پوشی آرا و نظرات اساتید، خبرگان برنامه‌ریزی و مشاوران طرح‌های توسعه فضایی و آمایشی، مدیران، کارشناسان و ناظران اسبق و فعلی اسناد آمایش استان‌ها و کارشناسان مهندسی مشاور، در جدول ۴ درج

واکوی تحقق‌پذیری پایداری سکونتگاه‌ها در برنامه‌های آمایش...؛ نیازخانی و همکاران | ۲۱

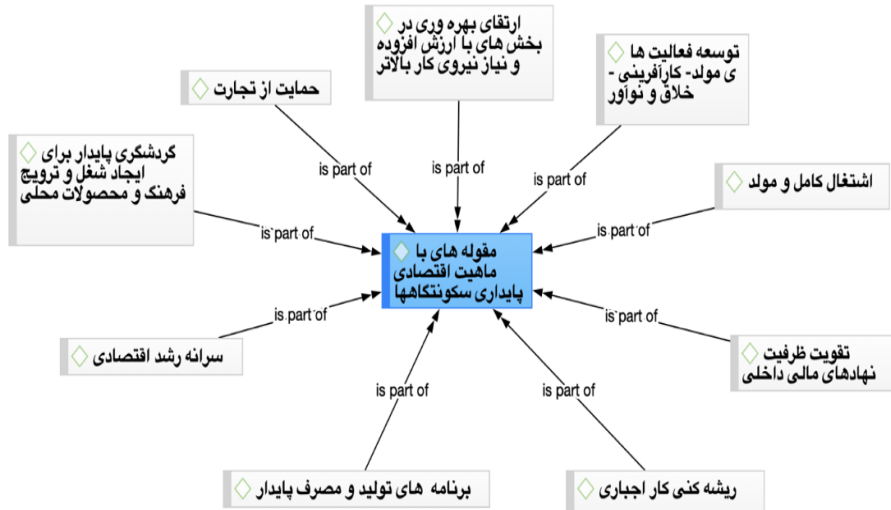
گردید. مؤلفه‌هایی که در آن قول متفق در خصوص ماهیت اقتصادی آن وجود داشته غربال شده است.

جدول ۴: برآیند هم‌پوشی آرا ماهیت مؤلفه‌ها در ابعاد کلان پنج‌گانه پایداری

ابعاد کلان پایداری					مؤلفه‌ها
فضایی- کالبدی	نهادی- سیاسی	محیط زیستی	اجتماعی	اقتصادی	
۶	۵	۱	۴	۱۱	مسکن امن و خدمات پایه مقرون‌به‌صرفه
۶	۴	۵	۶	۱۲	سیستم حمل‌ونقل امن و مقرون‌به‌صرفه
۵	۱۳	۶	۵	۷	برنامه‌ریزی و مدیریت یکپارچه اسکان
۰	۸	۱۴	۷	۲	حفظ و حمایت از میراث فرهنگی و طبیعی
۳	۱۴	۹	۷	۰	مدیریت بحران‌های ناشی از بلایای طبیعی
۳	۸	۱۶	۷	۱	کنترل اثرات نامطلوب محیط‌زیستی
۱۲	۱۵	۸	۶	۳	تقویت برنامه‌ریزی توسعه ملی و منطقه‌ای.
۸	۱۴	۶	۹	۲	شهرهای تاب‌آور دارای برنامه مدیریت ریسک جامع
۶	۳	۱۰	۵	۸	ساختمان‌های پایدار و مقاوم با استفاده از مصالح بومی
۰	۵	۳	۸	۱۶	سراجه رشد اقتصادی
۰	۷	۳	۳	۱۶	ارتقای بهره‌وری اقتصادی در بخش‌های با ارزش‌افزوده و نیاز نیروی کار بالاتر
۶	۸	۱	۴	۱۶	توسعه فعالیت‌های مولد، کارآفرینی، خلاق و نوآور
۱	۸	۱۰	۶	۱۵	برنامه‌های تولید و مصرف پایدار
۰	۷	۲	۸	۱۶	اشتغال کامل و مولد
۰	۱۱	۰	۱۰	۱۵	ریشه‌کنی کار اجباری
۶	۶	۹	۷	۱۴	گردشگری پایدار برای ایجاد شغل و ترویج فرهنگ و محصولات محلی.
۰	۱۱	۰	۵	۱۶	تقویت ظرفیت نهادهای مالی داخلی
۵	۱۰	۰	۲	۱۶	حمایت از تجارت

مطابق با نتایج جدول ۴، ۹ مؤلفه‌ها با ماهیت غالب و مسلط اقتصادی در پایداری سکونتگاه‌ها از آراء خبرگان شناسایی شدند که شکل ۵ آن را نشان می‌دهد.

شکل ۵: مؤلفه‌ها با ماهیت غالب اقتصادی در پایداری سکونتگاه‌ها

مؤلفه‌های مستخرج از جدول ۴ که در شکل ۵ نشان داده شده‌اند، در ساختار جدول ۵ وارد شده و مصاحبه‌شوندگان مطابق با ادراک از چارچوب و مفاهیم رویکرد RBM و دید محیطی خود از اسناد برنامه آمایش استان‌های منتخب مناطق کمتر توسعه‌یافته، مؤلفه‌های تحت نفوذ در تغییرات سه سطحی خروجی، پیامد و اثر در برنامه‌ریزی را به تفکیک چهار سطح فضایی سکونتگاه عشایری، روستایی، شهرهای کوچک و میانی و شهر بزرگ و کلانشهر تعیین کردند. شایان ذکر است که این فرایند در صورتی که آن مؤلفه دارای اثر بهبوددهنده در پایداری سکونتگاه از منظر صاحب‌نظران داشته است، انجام گرفت.

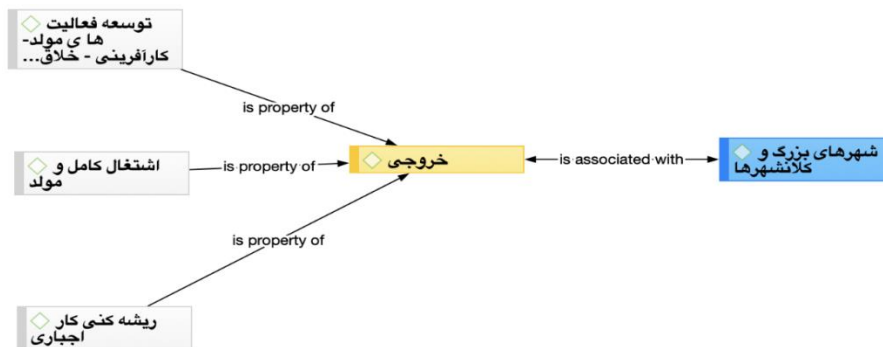
جدول ۵: تعیین سطح نفوذ مؤلفه‌های با ماهیت اقتصادی در سکونتگاه‌ها

مؤلفه‌های اقتصادی	بهبود		سکونتگاه عشایری و روستایی			شهر کوچک و میانی			شهرهای بزرگ و کلان‌شهرها		
	آری	خیر	خروجی	پیامد	تأثیر	خروجی	پیامد	تأثیر	خروجی	پیامد	تأثیر

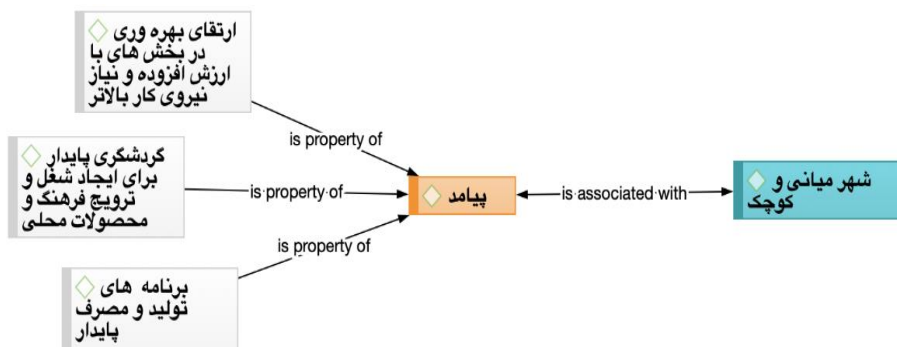
با تحلیل نتایج حاصل از همپوشی نظرات مصاحبه‌شوندگان در این راستا، سطوح فضایی و مؤلفه‌های اقتصادی تحت نفوذ به تفکیک تغییرات سه سطحی خروجی، پیامد و اثر برنامه‌ها حاصل شدند. این کار با کمک تعریف کدهای مرتبط با مؤلفه‌ها و سطوح فضایی و تغییر و

تعیین روابط آن‌ها در نرم‌افزار Atlas TI مطابق با تکرار پاسخ‌های صاحب‌نظران در هر خانه از جدول به دست آمد. شکل‌های ۶، ۷ و ۸ شبکه‌های ارتباطی آن‌ها را نشان می‌دهد.

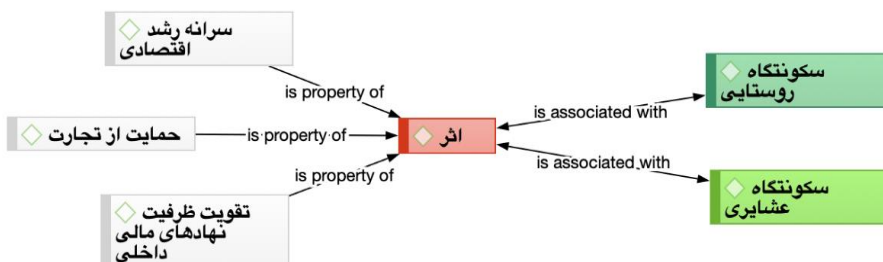
شکل ۶: سطوح فضایی و مقولات اقتصادی تحت نفوذ خروجی‌های برنامه‌ریزی

شکل ۷: سطوح فضایی و مقولات اقتصادی تحت نفوذ پیامدهای برنامه‌ریزی

شکل ۸: سطوح فضایی و مقولات اقتصادی تحت نفوذ اثرات برنامه‌ریزی

بحث و نتیجه‌گیری

در شبکه‌های سازه‌ای عوامل کلان پایداری سه بعد اقتصادی و اجتماعی و زیست‌محیطی با هم در ارتباط متقابل قرار دارند؛ حال آنکه بعد نهادی-سیاسی با ابعاد اقتصادی و اجتماعی و فضایی-کالبدی در ارتباط متقابل است و بعد فضایی-کالبدی با ابعاد زیست‌محیطی و نهادی-سیاسی (شکل ۴). به این معنی که سه رکن اصلی در تعامل و کنش تقابلی مؤلفه‌های زیرمجموعه‌شان بر یکدیگر و کارایی و بهره‌وری یکدیگر اثرگذارند. در این خلال ترتیبات نهادی-سیاسی جامعه نیز نقش جدی دارد که می‌تواند این ارتباطات را تسهیل، تقویت و یا مسدود و کمرنگ کند. سایه‌ی تاریک اقتصاد رانتهی بر حوزه اجرا و تحقق‌پذیری برنامه‌های آمایش استان‌ها نیز از همین موضوع سرچشمه می‌گیرد. همچنین در راستای ارتباط متقابل بعد نهادی-سیاسی و بعد فضایی-کالبدی می‌توان چنین گفت که تصمیمات نهادهای سیاسی در تعیین مرزهای تقسیمات کشوری و شکل‌دهی به سازمان‌های فضایی سرزمین مؤثر است.

تناظر این سطوح فضایی و مؤلفه‌های مذکور پایداری سکونتگاه‌ها، با ماهیت سطوح سه‌گانه خروجی، پیامد و اثر موجه است. به‌عنوان مثال در برنامه آمایش یک استان، اقداماتی که در راستای تسهیل و تقویت صنایع مبتنی بر ظرفیت‌های بومی استان جهت‌دهی می‌شود، در خروجی خود، توسعه فعالیت‌های مولد، کارآفرینی، خلاق و نوآور برای استان را به دنبال دارد؛ پیامد این خروجی منجر به ارتقای بهره‌وری اقتصادی در بخش‌های با ارزش افزوده و نیاز نیروی کار بالاتر خواهد شد؛ اثر این ارتقا در طول زمان افزایش سرانه اقتصادی خواهد بود. در واقع می‌توان این چنین گفت که خروجی یا برون‌داد محصول اصلی و نتیجه مستقیم فعالیت‌های برنامه هستند که در صورت حاصل شدن این نتایج مستقیم انتظار می‌رود پیامدها که اثرات کاهشی یا افزایشی شاخص‌های پیش‌بینی شده، بر گروه هدف شکل گیرد. پیامدها اغلب تغییراتی به صورت کوتاه‌مدت و یا میان‌مدت هستند؛ و اما تأثیر تغییرات بنیادی پیش‌بینی شده یا پیش‌بینی نشده در برنامه است که در نتیجه فعالیت‌ها در درازمدت شکل می‌گیرد. در واقع خروجی یا برون‌داد محصول اصلی و نتیجه مستقیم

فعالیت‌های برنامه هستند و به‌عنوان اولین سطح تغییر، تمامی سطوح فضایی سکونتگاه‌ها حتی در مقیاس کلان نظیر شهرهای بزرگ و کلان‌شهرها را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ در صورت حاصل شدن این نتایج مستقیم انتظار می‌رود پیامدها که اثرات کاهشی یا افزایشی شاخص‌های پیش‌بینی‌شده، بر گروه هدف هستند شکل گیرد و این اثرات در سطوح فضایی بزرگ اغلب به دلایلی نظیر عدم توانایی در پوشش دادن همه گروه‌های هدف و کنترل بر همه متغیرهای مؤثر بر نتیجه، محقق نمی‌شود. پیامدها اغلب تغییراتی به‌صورت کوتاه‌مدت و یا میان‌مدت هستند و در سطوح فضایی میانی نظیر شهرهای میانی و کوچک محقق می‌شوند؛ و اما تأثیر تغییرات بنیادی پیش‌بینی‌شده یا پیش‌بینی‌نشده در برنامه است که در نتیجه فعالیت‌ها در درازمدت شکل می‌گیرد. این امر در سطوح فضایی خردتر نظیر سکونتگاه‌های عشایری و روستایی که عدم قطعیت‌ها و پیچیدگی‌های محیطی کمتر است با امکان بالاتر به نتیجه خواهد رسید؛ بنابراین با بزرگ‌تر شدن سطح فضایی سکونتگاه‌ها ضریب نفوذ نتایج برنامه‌های توسعه در طول زمان کاهش می‌یابد و از اثر به سمت خروجی میل می‌کند.

تعارض منافع

بنا به اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

سپاسگزاری

نویسندگان از تمام افرادی که در پاسخ به سؤالات پرسشنامه به آنان کمک کردند کمال تشکر را دارند.

ORCID

Samaneh Niazkhani <https://orcid.org/0000-0001-8872-7236>

Esfandiar Zebardast <https://orcid.org/0000-0003-4572-9025>

Angela Million <https://orcid.org/0000-0001-8916-1553>

References

- Akbari, Y., Imani Jajarmi, H., & Rostamali-Zadeh, V.-A. (2016). Analysis and investigation of obstacles to land planning in Iran. *Science and Technology Policy Quarterly*, 6(3), 5-13. [In Persian]
- Albrechts, L. (2017). From traditional land use planning to strategic spatial planning: The case of Flanders. In *Revival: The Changing Institutional Landscape of Planning* (pp. 95–120). Routledge. (Original work published 2001)
- Allain, S., Plumecocq, G., & Leenhardt, D. (2018). Spatial aggregation of indicators in sustainability assessments: Descriptive and normative claims. *Land Use Policy*, 76, 577-588. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.02.038>
- Amou, E., & Hatami Nejad, H. (2019). Pathology and evaluation of land planning plans in Iran. *Journal of Regional Planning*, 9(34), 27-38. [In Persian]
- Bahreini, H., & Hajibandeh, M. (2011). Urban village model: An effective approach to achieving sustainability of rural settlements. *Housing and Rural Environment, Summer 2011*(134), 49-74. [In Persian]
- Badri, A., Yari Hesar, A., Pourtaheri, M., & Faraji Sabkabar, H. (2013). Study and explanation of the process of selecting indicators for measuring and evaluating the sustainability of settlements in the metropolitan area with an emphasis on Tehran metropolis. *Geography and Development*(32), 127-148. <https://doi.org/10.22111/GDIJ.2013.1168>. [In Persian]
- Campbell, S. D. (2016). The planner's triangle revisited: Sustainability and the evolution of a planning ideal that can't stand still. *Journal of the American Planning Association*, 82(4), 388-397. <https://doi.org/10.1080/01944363.2016.1214080>
- Chen, W., Cheshmehzangi, A., Mangi, E., Heath, T., & Yu, J. (2023). Limitations of institutional dimension in existing sustainability assessment tools: From the perspective of territory. *Current Research in Environmental Sustainability*, 5, 100217. <https://doi.org/10.1016/j.crsust.2023.100217>
- Coplák, J., & Rakšányi, P. (2003). *Planning sustainable settlements*. Slovak University of Technology Bratislava.
- Dewar, D. (2011). The relationship between spatial planning and transportation planning in Southern Africa and its consequences for human settlement. *World Academy of Science, Engineering and Technology, International Journal of Civil, Environmental, Structural, Construction and Architectural Engineering*, 5, 241-246.
- Edwards, A. R. (2005). *The sustainability revolution: Portrait of a paradigm shift*. New Society Publishers.

- Ghanbari, A., Rahmani Fazli, A., & Azizpour, F. (2020). Spatial analysis of rural settlements development using sustainable development approach (Case study: Villages of Khorramabad County). *Journal of Research & Rural Planning*, 9(1), 53-71.
- Gharagozloo, H., Rahmani Fazli, A., Azizpour, F., & Jalalian, H. (2019). Spatial analysis of sustainability of rural settlements: Case study: Qom Province. *Human Geography Research*, 52(3), 953-969. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2019.260566.1007728>. [In Persian]
- Gladwin, T. N., Kennelly, J. J., & Krause, T.-S. (1995). Shifting paradigms for sustainable development: Implications for management theory and research. *The Academy of Management Review*, 20(4), 874-907. <https://doi.org/10.2307/258959>
- IKEA Foundation. (2015). *Sustainable settlements: Maximizing the social, environmental and economic gains in humanitarian displacement settings*. NRC (Norwegian Refugee Council).
- Hafner, J. (2023). *Institutional dimension of sustainable development*. Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad. <https://doi.org/article:ea5c9abf306f40f3852ca1191fc2703b>.
- Jepson, E. J., Jr. (2001). Sustainability and planning: Diverse concepts and close associations. *Journal of Planning Literature*, 15(4), 499-510. <https://doi.org/10.1177/088541220101500401>
- Koresawa, A., & Konvitz, J. (2001). The scope of spatial planning. In *Towards a New Role for Spatial Planning* (pp. 11-23). OECD Publications Services.
- Lu, W., & Huang, Z. (2021). Research on eight forces analysis model of urban development planning region. *Economic Review*, 79-88. <https://doi.org/10.14017/j.cnki.2095-5766.2021.0011>.
- Majerová, V. (2007). Social factors influencing the differences between developed and less developed regions. *Agricultural Economics (Zemědělská ekonomika)*, 53, 513-517. <https://doi.org/10.17221/975-AGRICECON>
- Mastop, H. (1997). Performance in Dutch spatial planning: An introduction. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 24(6), 807-813.
- Melchiorri, M., Pesaresi, M., Florczyk, A. J., Corbane, C., & Kemper, T. (2019). Principles and applications of the global human settlement layer as baseline for the land use efficiency indicator—SDG 11.3.1. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 8(2), 96. <https://doi.org/10.3390/ijgi8020096>
- Mensah, J., Ricart, S., & Casadevall, S. (2019). Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. *Cogent Social Sciences*, 5(1). <https://doi.org/10.1080/23311886.2019.1653531>

- Mills, G. (2006). Progress toward sustainable settlements: A role for urban climatology. *Theoretical and Applied Climatology*, 84, 69–76. <https://doi.org/10.1007/s00704-005-0145-0>
- Moreno Pires, S., Polido, A., Teles, F., Silva, P., & Rodrigues, C. (2020). Territorial innovation models in less developed regions in Europe: The quest for a new research agenda? *European Planning Studies*, 28(8), 1639-1666. <https://doi.org/10.1080/09654313.2019.1697211>
- Niazkhani, S., Zebardast, E., & Million, A. (2022). RBM, a necessity for implementability evaluation of settlement sustainability in spatial plans of less developed regions. In *2nd International and Interdisciplinary Conference on Spatial Methods for Urban Sustainability (SMUS Conference)* and the 1st RC33 Regional Conference “Latin America: Brazil in cooperation with ESA RN21 Quantitative Methods” (pp. 8-10).
- Niazkhani, S., Zebardast, E., & Million, A. (2023). Teaching a new mixed method in spatial case selection through depoliticization of planning: Case study of less developed regions. In *35th AESOP Annual Congress Integrated planning in a world of turbulence* (pp. 11-15). Łódź.
- Niazkhani, S., Zebardast, E., & Million, A. (2024). Settlement sustainability in less developed regions: A priority for regional balanced development. In *INCLUSIVE CITIES AND REGIONS TERRITOIRES INCLUSIFS 14° Biennale of European Towns and Town Planners* (pp. 22-24). Naples.
- NU. CEPAL. (2005). *Sustainable human settlements development in Latin America and the Caribbean*. UN Symbol.: LC/L.2287-P. ISBN: 9211215439. Editorial: ECLAC.
- Parker, J. (1986). Interdisciplinary collaboration in urban design. *International Journal of Project Management*, 4(1), 18-20. [https://doi.org/10.1016/0263-7863\(86\)90057-8](https://doi.org/10.1016/0263-7863(86)90057-8)
- Paddison, R. (2002). From unified local government to decentred local governance: The ‘institutional turn’ in Glasgow. *GeoJournal*, 58(1), 11-21.
- Perry, B., & Atherton, M. (2017). Beyond critique: The value of co-production in realizing just cities? *Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability*. <https://doi.org/10.1080/13549839.2017.1297389>
- Pieterse, E. (2008). *City futures: Confronting the crisis of urban development*. University of Cape Town Press.
- Pinson, D. (2004). Urban planning: An ‘undisciplined’ discipline? *Futures*, 36(4), 503-513. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2003.10.008>

- Potter, W. J., & Levine-Donnerstein, D. (1999). Rethinking validity and reliability in content analysis. *Journal of Applied Communication Research*, 27, 258-284.
- Sarafi, M. (2014). Land planning: What and why. *Special Issue of the Iranian Society of Consulting Engineers on Land Planning*, 14-20. [In Persian]
- Sharifzadegan, M. H., & Razavi Dehkordi, S. (2010). Evaluation of the "land planning" planning process in Iran and improvement strategies. *Journal of Environmental Sciences*, 7(4), 87-100. [In Persian]
- Shekhar, H., Schmidt, A. J., & Wehling, H. W. (2019). Exploring wellbeing in human settlements - A spatial planning perspective. *Habitat International*, 87. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2019.05.006>
- Sherafati, M., Bashiri, M., Tavakkoli-Moghaddam, R., & Pishvae, M. S. (2019). Supply chain network design considering sustainable development paradigm: A case study in cable industry. *Journal of Cleaner Production*, 234, 366-380. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.06.095>
- Smeddle-Thompson, L. (2012). *Implementing sustainable human settlements* (MPhil thesis). Stellenbosch University. <http://hdl.handle.net/10019.1/20153>
- Soltani, N. (2013). Evaluation of obstacles facing land planning plans in Iran with an integrated approach. *Journal of Planning and Spatial Planning*, 17(3). [In Persian]
- Teddle, C., & Tashakkori, A. (2009). *Foundations of mixed methods research: Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences*. Sage.
- Taylor, S. J. (2016). A review of sustainable development principles: Centre for environmental studies. University of Pretoria.
- Tofiqh, F. (2005). *Land planning: Global experience and its adaptation to the Iranian situation*. Publications of the Center for Urban Planning and Architecture Studies and Research, Tehran. [In Persian]
- Turok, I. (2011). The three pillars of sustainable human settlements. HSREDITION01. Department of Human Settlements, in collaboration with Business Enterprises @ the University of Pretoria. ISBN: 978-0-620-58301-5.
- UN Habitat. (2021). Results-based management: Overview of RBM. Retrieved January 15, 2021, from <https://unhabitat.org/results-based-management/Overview-of-RBM/>
- Van den Bergh, J. C. J. M., & Verbruggen, H. (1999). Spatial sustainability, trade and indicators: An evaluation of the 'ecological footprint'. *Ecological Economics*, 29(1), 61-72. [https://doi.org/10.1016/S0921-8009\(99\)00032-4](https://doi.org/10.1016/S0921-8009(99)00032-4)

- Van Niekerk, A., Petzer, E., Ndaba, D., Pieterse, A., Rajab, A., & Kruger, T. (2015). Revising the South African guidelines for human settlement planning and design. *9 - 11 December 2015, University of Pretoria, Pretoria, South Africa*. ISBN: 978-0-7988-5624-9.
- Williams, C. C., & Millington, A. C. (2004). The diverse and contested meanings of sustainable development. *The Geographical Journal*, *170*(2), 99-104.
- WSSD (World Summit on Sustainable Development 2002). (2002). *Johannesburg Declaration on Sustainable Development*. South Africa, 26 August to 4 September 2002.
- Yang, M., Song, K., Shi, et al. (2016). The spatial differentiation of urban transition in China with the model of gradual institutional changes. *Scientia Geographica Sinica*, *36*(10), 1466-1473.

استناد به این مقاله: نیازخانی، سمانه، زبردست، اسفندیار، میلیون، آنگلا. (۱۴۰۳). واکاوی تحقق‌پذیری پایداری سکونتگاه‌ها در برنامه‌های آمایش استانی مناطق کمتر توسعه‌یافته با رویکرد RBM. فصلنامه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، ۳۰-۱ (۳۱)۹، DOI: 10.22054/urdp.2024.80953.1647

Urban and Regional Development Planning is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License...